

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.24>

O NADUŻYCIU PRAW PROCESOWYCH W TRAKCIE ZAWIERANIA UGODY SĄDOWEJ

Marina Horidko

aspirantka

Akademii Adwokatury Ukrainy (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0005-5474-9804

mkompaniec@ukr.net

Yaryna Sydiy

prokurator Kijowskiej Prokuratury Okręgowej nr 6 (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-9742-6208

snyl@i.ua

Adnotacja. Artykuł poświęcono problematycznym kwestiom związanym z negocjowaniem warunków zawierania ugody sądowej. Autor identyfikuje najbardziej typowe przejawy nadużyć prawa procesowego przez prokuraturę w procesie zawierania ugody sądowej. Nadużycie jest konsekwencją pewnych braków w regulacji procedury zawierania ugody sądowej, co skutkuje sytuacjami charakteryzującymi się zwiększonym ryzykiem nadużycia prawa procesowego przez prokuraturę oraz prowadzi do naruszeń i ograniczeń praw, wolności i interesów stron lub innych osób. Autor analizuje sytuacje związane ze „sztucznym” tworzeniem uprzedzeń; wykorzystywaniem porozumienia o przedstawieniu zarzutów w celu uniknięcia przeprowadzenia dowodów przed sądem; niepewnością co do statusu i uprawnień pokrzywdzonego w sytuacjach, w których pokrzywdzony zgadza się na zawarcie ugody sądowej w postępowaniach dotyczących szczególnie poważnych przestępstw itp. Autor uzasadnia tezę, że istnieje zapotrzebowanie na metody kryminalistyczne i zalecenia dotyczące postępowania przygotowawczego i wsparcia oskarżenia publicznego, a także identyfikuje typowe sytuacje nadużycia prawa procesowego przez strony, o których informacje mogą być wykorzystane w trakcie przedstawiania dowodów w sądzie, podczas inicjowania i zawierania ugody sądowej oraz w trakcie nadzoru nad postępowaniem przygotowawczym.

Słowa kluczowe: ugoda sądowa, prokurator, pokrzywdzony, nadużycie prawa procesowego.

REGARDING THE ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS DURING THE CONCLUSION OF A PLEA AGREEMENT

Marina Horidko

Postgraduate Student

Academy of Advocacy of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0005-5474-9804

mkompaniec@ukr.net

Yaryna Sydiy

Prosecutor of the Kyiv District Prosecutor's Office №6 (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-9742-6208

snyl@i.ua

Abstract. The article deals with the problematic issues of concluding a plea agreement. The most typical manifestations of abuse of procedural law by the prosecution during the conclusion of the agreement are identified. Abuse is a consequence of the presence of certain deficiencies in the regulation of the procedure for concluding a plea agreement, as a result of which situations arise that are characterized by an increased risk of abuse of procedural law by prosecution, leading to violations and limitations of the rights, freedoms and interests of the parties or other persons. Situations related to the "artificial" creation of prejudice are considered; using an agreement to avoid examining evidence in court; the uncertainty of the victim's status and powers in situations where the victim consents to enter into a plea agreement in proceedings for the commission of particularly serious crimes, etc. The thesis is substantiated regarding the need for forensic methods and recommendations for pre-trial investigation and maintenance of public prosecution, to identify typical situations of abuse of procedural law by the parties, information about which can be used in the implementation of evidence in court, during the initiation and conclusion of an agreement, during the supervision of pre-trial investigation

Key words: plea agreement, prosecutor, victim, abuse of procedural rights.

ЩОДО ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ПІД ЧАС УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Марина Горідько

аспірантка

Академії адвокатури України (Київ, Україна)

ORCID ID: 0009-0005-5474-9804

mkompaniec@ukr.net

Ярина Сидій

прокурор Київської окружної прокуратури № 6 (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-9742-6208

sny1@i.ua

Анотація. У статті розглядаються проблемні питання укладення угоди про визнання винуватості. Визначені найбільш типові прояви зловживання процесуальним правом з боку обвинувачення під час укладення угоди. Зловживання є наслідком наявності певних недоліків регламентування порядку укладення угоди про визнання винуватості, в результаті чого виникають ситуації, які характеризуються підвищеним ризиком для зловживання обвинуваченням процесуальним правом, призводить до порушень й обмежень прав, свобод та інтересів сторін або інших осіб. Розглядаються ситуації, пов'язані із «штучним» створенням преюдиції; використанням угоди для уникнення від дослідження доказів в суді; невизначеністю статусу й повноважень потерпілого у ситуаціях надання потерпілим згоди на укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях про вчинення особливо тяжких злочинів та ін. Обґрунтовується теза щодо необхідності в криміналістичних методиках й рекомендаціях для досудового розслідування та підтримання публічного обвинувачення, визначити типові ситуації зловживання процесуальним правом з боку сторін, інформацію про які можна використовувати при реалізації доказів в суді, під час ініціювання та укладення угоди, при здійсненні нагляду за досудовим розслідуванням.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, прокурор, потерпілий, зловживання процесуальними правами.

Постановка проблеми. В умовах трансформації моделі кримінального судочинства, пов'язаного зі зміною характеру та співвідношення процесуальних можливостей й компетенцій сторін, посилення впливу змагальності та внесення елементу прагматизму у процес доказування, відмови від безкомпромісного підходу до боротьби зі злочинністю, вкрай важливим є питання щодо забезпечення компромісних процедур в кримінальному судочинстві, яке є результатом, з одного боку, пошуку найоптимальнішої рівноваги між швидким, повним та неупередженим дослідженням усіх обставин кримінального правопорушення, яке є предметом розслідування, а з іншого – забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Схвальне сприйняття практикою появи у КПК України (далі – КПК) новел, пов'язаних з компромісними процедурами (в першу чергу – угоди про визнання винуватості), супроводжувалося застереженнями з боку ПАРЄ щодо наявності певних ризиків зловживання сторонами своїми процесуальними правами, визнаючи такі провадження такими, що «... відкриті для зловживань як обвинуваченням, так і захистом». Зокрема, в Рекомендаціях ПАРЄ зазначається, що прокурор може погрожувати обвинуваченому неналежним суворим вироком у випадку, якщо він не визнає провини, навіть за відсутності достатніх доказів (підкреслюється, що йдеться про «молодих і бідних злочинців»); а адвокат-захисник може переконати прокурора, перевантаженого в складній справі, прийняти часткове зізнання і помірну санкцію, нехтуючи іншою, більш серйозною злочинною діяльністю (коли йдеться «про переваги багатим злочинцям, які вчинили посадовий злочин») та ін. (Резолюція ПАРЄ, 2018).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) зловживання правом визначає як будь-яку діяльність або вчинення будь-яких дій, спрямованих на скасування прав і свобод, визнаних у Конвенції, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції (ст.17) (Конвенція, 1950). Відповідно до вимог п.3, ч.7 ст.474 КПК, угоди про визнання винуватості не повинні порушувати права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб.

У вітчизняному кримінальному процесі інститут заборони зловживання процесуальними правами не закріплений, хоча передбачений у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві України. При цьому, в ухвалі Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 30.05.2018р. констатується, що хоча в КПК не передбачено загального положення про заборону зловживання процесуальними правами, однак така заборона є загально-правовим принципом й поширюється на всі галузі права (Справа №676/7346/15-к, 2018).

Чинний КПК передбачає ситуації, коли суд може кваліфікувати певні дії учасників кримінального процесу як зловживання процесуальними правами (ч.4 ст.81, ч.10 ст.290, ч.4 ст.394 КПК); є також зловживання процесуальним правом, які визначені у окремих рішеннях ККС ВС. Зловживання процесуальними правами як правове явище викликає підвищений інтерес як в теорії, так і на практиці, найчастіше це проявляється в діях сторін, в тому числі – обвинуваченням, від дій чи бездіяльності яких залежить ефективність розслідування

в процесі виконання завдань кримінального провадження, передбаченого ст.2 КПК. Вирішальну роль для унеможливлення зловживання процесуальними правами учасниками кримінального провадження відіграє законодавець, який має встановлювати чіткі та однозначні нормативні вимоги. Адже застосування невизначених правових категорій та оцінних понять в кримінальних процесуальних нормах «провокує» учасників процесу на певні дії, які є проявом зловживання процесуальним правом. Найбільш чіткої визначеності потребують норми, що визначають повноваження сторін у кримінальному судочинстві (прокурор, слідчий, захисник), від яких залежить вирішення питань, які впливають як на процес досудового розслідування, так і судового розгляду кримінального провадження; а в ситуаціях прийняття рішення щодо ініціації та укладення угоди про визнання винуватості - суттєво впливають на подальший розвиток кримінальних процесуальних правовідносин та дотримання конституційних прав людини в процесі їх здійснення.

Стан опрацювання цієї проблематики. Питання процесуальної регламентації кримінального провадження на підставі угод активно досліджувалися у вітчизняній науковій літературі, зокрема, вони були предметом дослідження наукових праць Аленіна Ю.А., Боярова В.І., Власової Г.П., Гловюк І.В., Гринюка В.О., Когутича І.І., Назарова В.В., Нора В.Т., Пушкаря П.В., Рогатюка І.В., Сіроткіної М.В., Тітка І.А., Філіна Д.В., Шилю О.Г., Удалової Л.Д. та багатьох ін., а питання визначення поняття «зловживання правом», його змісту, шляхи подолання цього негативного явища були предметом дослідження вітчизняними науковцями, зокрема: Андрушка О., Борейко Г.Д., Капліної О., Кухарук Ю., Малавацького О.В., Хабло О.Ю., Полянського Т.Т., Резнікової В.В., Рогача О.Я., Розумовського О., Удалової Л.Д. та багатьох ін. Проте, питанням щодо зловживання сторонами процесуальними правами саме під час укладення угоди про визнання винуватості, науковцями належної уваги приділено не було.

Метою статті є намагання наукового висвітлення найбільш поширених (типових) ситуацій, пов'язаних із зловживанням процесуальними правами обвинуваченням під час укладення угоди про визнання винуватості, коли використовуючи наявність певних недоліків регламентування порядку укладення угоди про визнання винуватості (ініціації, перемовин, вчинення певних дій, або надання певних гарантій сторонами угоди та ін.), прокурор та слідчий з певної мотивації та інтересів, що не завжди відповідають змісту публічного інтересу, використовують ситуації, які характеризуються підвищеним ризиком для зловживання обвинуваченням процесуальними правами, в результаті чого можуть бути грубо порушені або обмежені права, свободи та законні інтереси сторін або інших осіб.

Викладення основного матеріалу. Тактико-криміналістичне забезпечення укладення угоди про визнання винуватості, наприклад, в рамках проведення тактичної операції «досягнення компромісу з підозрюваним (обвинуваченим)» (Сидій, 2022: 368), має вигляд рекомендацій, де, серед інших, на нашу думку, повинно бути передбачено аналіз типових ситуацій, пов'язаних з відсутністю чітких та однозначних нормативних вимог, які «провокують» прокурора, слідчого, захисника на поведінку, яка може розглядатися як зловживання процесуальними правами сторонами угоди.

Зловживання процесуальними правами притаманні як стороні захисту (наприклад, ініціювання укладення угоди про визнання винуватості захисту може використовуватись для затягування розслідування з метою недопущення належного збору доказів (Савін, 2014: 103), так і стороні обвинувачення, а також іншим учасникам кримінального провадження (потерпілому, свідку; особі, права та законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування та ін.). Такі зловживання можна визначити як дію або бездіяльність при реалізації учасником кримінального провадження своїх процесуальних прав без мети досягнення правового результату і всупереч змісту та призначенню цих прав, спрямованих на перешкодження виконання завдань кримінального провадження. Тобто ключовим у питанні визначення зловживання правом є мета, яка переслідується учасником кримінального провадження при реалізації своїх процесуальних прав чи передбачених законом повноважень. Насправді, відповідна мета простежується майже завжди; і якщо слідчий суддя не реагує на певну недобросовісну поведінку, то це переважно не від того, що він не розуміє реального стану речей і наміру відповідного учасника кримінального судочинства, а власне від відсутності нормативних процесуальних механізмів протидії процесуальним зловживанням. Ці дії можуть бути спрямовані як на створення штучних перешкод для вирішення правового конфлікту (так звана «правова диверсія») з порушенням права особи на справедливий суд чи створенням таких ускладнень опоненту, які не дозволять йому виграти справу, так і бути наслідком певних корупційних домовленостей. Тобто, як правило, зловживання правом – це умисне діяння, яке характеризується ознаками, що відрізняє його від правової помилки (Хабло, 2008: 11) і це цілком пов'язано зі свободою розсуду особи на певний вибір поведінки, що може вийти за межі правомірної поведінки та призвести до настання негативних наслідків (шкідлива поведінка, щодо якої відсутні каральні норми, правопорушення або злочин (Розумовський, 2021: 249), як результат здійснення процесуального права.

Під мотивом укладення угоди про визнання винуватості розуміють основну мету, досягнення якої прагне прокурор у цьому випадку, а під мотивацією – сукупність й послідовність мотивів та причин, що спонукають прокурора до здійснення конкретних дій. І з цього приводу Кісліцина І.О. цілком справедливо зауважує, що практика укладення угод про визнання винуватості має певні ризики, яким можна запобігти у разі, якщо мотиви прокурора будуть відповідати потребам кримінального провадження і букві закону (Кісліцина, 2018:11).

Прокурор під час ініціювання, підготовки та укладення зазначеної угоди може керуватися різними мотивами: з одного боку - прагнення своїми діями принести користь суспільству, бажання прискорити процес розслідування кримінального провадження та зменшити навантаження на прокурора й органи досудового

розслідування; процесуальна економія, прагнення як можна швидше розкрити злочин й притягнути винних до відповідальності, призначивши справедливе покарання; намір підвищити рівень розкриття злочинів й поліпшити криміногенну обстановку; отримання визнання з боку суспільства й перспектив кар'єрного просування по службі та ін., а з іншого - бажання позбутися даного кримінального провадження шляхом направлення до суду, не враховуючи при цьому відсутності серйозних підстав укладення угоди про визнання винуватості (наприклад, в силу порушень або помилок, які допущені слідчими, що не дозволяють розглянути це кримінальне провадження в суді у «звичайному» порядку) та створення видимості благополуччя у розкритті злочинів (в умовах процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням, яке набуває формальних ознак, що є наслідком непомірного навантаження прокурора (Шумило, 2022: 51) або з мотивів корисливого характеру та ін.

До прикладів зловживання процесуальними правами з боку обвинувачення можна віднести наступні ситуації у кримінальних провадженнях, де застосована угода про визнання винуватості:

(1) До найбільш поширених ситуацій зловживаннями процесуальними правами прокурором є ініціація та укладення угоди про визнання винуватості тільки для того щоб не досліджувати усі докази у суді, але не з метою процесуальної економії, а в силу того, що прокурору відомі всі проблеми, наявні у справі, наприклад, слідчі помилки, які вже не можливо виправити і він не хоче, щоб про них дізнався суд. У такому випадку, належним чином визначити наявність суспільного інтересу, зазначеного в пп.3 та 4 ч.1 ст.470 КПК прокурору не завжди вдається. Тому єдиним способом приховати недоліки слідства в цій частині є укладення угоди, адже до матеріалів угоди не додаються матеріали кримінального провадження, судом не досліджуються докази на підтвердження вини особи або хоча б обґрунтованості підозри. Слід також звернути увагу на те, що до матеріалів угоди не додаються дані, які характеризують особу обвинуваченого в цілому та щодо наявності чи відсутності судимостей зокрема. При цьому, відповідно до вимог ст. 291 КПК дані щодо судимостей обвинуваченого не є обов'язковим елементом обвинувального акту як й угоди про визнання винуватості, що може призвести до неправильної кваліфікації кримінального правопорушення, призначення менш тяжкого покарання або взагалі призначення покарання не пов'язаного з позбавленням волі в той час як обвинувачений може перебувати під іспитивим терміном

Саме тому прокурор не може пояснити необхідність укладення угоди як керівнику прокуратури під час організації опрацювання проєктів угод про визнання винуватості (у порядку, передбаченому п. 9.16 Наказу Генерального прокурора №309 від 30.09.2021р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» (Офіс Генерального прокурора, 2021), так і суду. Зокрема, це призводить до створення ситуації, коли прокурор, зловживаючи своїми процесуальними правами ухиляється від узгодження проєкту угоди з керівником прокуратури (Офіс Генерального прокурора, Рішення КДКП №511, 2018).

Автори статті, будучи працівниками прокуратури, аналізуючи вироки місцевих судів якими затверджено угоди про визнання винуватості дійшли висновку, що лівова частина кримінальних проваджень, в яких укладаються угоди про визнання винуватості, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів та щодо незаконного поводження із зброєю. В цій категорії кримінальних справ органом досудового розслідування допускається найбільше процесуальних порушень, зокрема: незаконне затримання, особистий обшук, проведення обшуку під виглядом огляду місця події або вчиняються, дії, які можна розглядати як такі, що провокують вчинення злочинів.

У п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК регламентовано обов'язок суду відмовити у затвердженні угоди, у разі, якщо буде встановлено, що вона не відповідає інтересам суспільства, при цьому зміст цього поняття у ній не розкривається. У ст. 470 КПК лише визначено обов'язок прокурора врахувати при укладенні угоди про визнання винуватості, зокрема, наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень (п. 3 ч. 1 ст. 470 КПК) та запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (п. 4 ч. 1 ст. 470 КПК).

(2) «Штучне» створення преюдиції, коли обвинувач, всупереч її загальним правилам, використовує обвинувальний вирок, яким затверджена угода про визнання винуватості, для обмеження прав особи, яка не є учасником кримінального провадження. Це ситуації, коли в обвинуваченні прокурор використовує фактичні обставини справи з посиланням на вчинення певного кримінального правопорушення іншою особою, яка не є учасником кримінального провадження, що суперечить загальним правилам преюдиції, які не визнають преюдиційного характеру за обвинуваченнями, які встановлені вироком в рамках застосування спрощених процедур без повноцінного доказування, що є порушенням ст. 6 Конвенції з прав людини і основоположних свобод - права на справедливий суд (Сидій, 2021: 67-73).

(3) Використання невизначеності статусу й повноважень потерпілого у ситуаціях, передбачених у ч.4 ст.469 КПК, коли потерпілий надає письмову згоду на укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях про особливо тяжкі злочини, вчинені за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою.

Як відомо, після появи у КПК новели (гл.35) щодо угоди про визнання винуватості, наявність потерпілого у кримінальному провадженні призводила до неприпустимості укладення зазначеної угоди. Але після внесення 16.03.2017 р. змін до ст.469 КПК, законодавець передбачив виключення із загального правила про заборону укладати угоду про визнання винуватості, якщо у кримінальному провадженні бере участь потерпілий. Зокрема, процесуальна домовленість між учасниками кримінального провадження щодо такої

угоди дозволена за умови надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди (ч.4 ст.469 КПК) (Закон України №1950-VIII, 2017).

Участь потерпілого у таких угодах як науковцями-процесуалістами, так і практиками не завжди сприймалася позитивно. Під час кримінального провадження процесуальний керівник досудовим розслідуванням спочатку враховує в таких ситуаціях інтереси підозрюваного (обвинуваченого), а не потерпілого (у контексті ситуацій, передбачених у пп.2,3 ч.4 ст.469 КПК). Прокурору простіше врахувати інтереси й позицію підозрюваного, обвинуваченого. Для останнього це може бути достатньо широке коло інтересів - від бажання зміни запобіжного заходу на більш м'який та ін. і до закриття кримінального провадження або суттєвого пом'якшення покарання, а для потерпілого - від бажання уникнути участі у провадженні і до основного (стратегічного) інтересу - загладження підозрюваним (обвинуваченим) шкоди, завданої злочинними діями та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Але на практиці потерпілі досить часто, з огляду на свою правову неосвіченість, залишаються пасивними учасниками укладення угоди, при цьому їхні права, внаслідок затвердження судом такої угоди не поновлюються (Мудрак, 2020: 261).

Непоодинокі випадки, коли прокурор, зловживаючи своїми процесуальними правами, може бути проти визнання особи потерпілою, що позбавляє особу, інтересів якої стосується судові рішення, права на його апеляційне оскарження і значно обмежує право на доступ до правосуддя. У зв'язку з цим треба звернути увагу на правову позицію, сформульовану у Постанові ККС ВС від 20 травня 2020 р. стосовно невизнаного потерпілого, де, зокрема, йдеться про такий ключовий момент, як: «... посилення суду апеляційної інстанції при закритті провадження, що ОСОБА_1 не є особою, яка набула статус потерпілої, не ініціювала допиту її як потерпілої, не свідчить про те, що вона втратила статус потерпілої..., який отримала згідно з вимогами закону, а саме приписам ч. 1 ст. 55 КПК під час подачі заяви про злочин...» (Справа № 539/3185/17, 201 № 7).

Треба констатувати, що компроміс інтересів обвинувачення і захисту не завжди відповідає інтересам потерпілого. Сучасну змагальну модель кримінального процесу, якщо йдеться про потерпілого, певною мірою можна визнати дискримінаційною, оскільки права потерпілого суттєво обмежені, він не є стороною процесу і майже завжди залишається наодинці зі своїми проблемами, не одержуючи необхідної підтримки з боку органів кримінальної юстиції [Щиголь, 2021:178,181]: для отримання компенсацій він повинен неодноразово з'являтися до слідчого (прокурора), а потім і до суду, де може потрапити під тиск й пресинг з боку підозрюваних (обвинувачених) та їх оточення. Саме тоді виникає феномен «вторинної віктимізації» - для непрофесійних учасників кримінальний процес сам по собі, незалежно від результатів, є тягарем - «покаранням». Тому вважається, що потерпілий, втягуючись в процес досудового слідства, судового розгляду справи (дає свідчення, бере участь в проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, з'являється до суду та ін.) страждає повторно. І при цьому практично не отримує відшкодування тієї моральної і матеріальної шкоди, що спричиняється процесуальними тягарями (Новожилов, 2021:275-279).

Європейська модель кримінального процесу, яка покладена в основу чинного КПК, не вимагає згоди потерпілого на укладення зазначеної угоди. Це пов'язано з тим, що відшкодування завданої шкоди часто бере на себе держава - за допомогою відповідних фондів, які відшкодовують потерпілому втрати. Законодавство нашої країни цього не передбачає, як не передбачено, якій повинен бути зміст такої угоди потерпілого: чи це узгодження обраної обвинуваченням кваліфікації дій підозрюваного або формулювання підозри; чи узгодження розміру покарання або розміру відшкодування. Не визначені процесуальні права й обов'язки потерпілого, який надав зазначену згоду.

Відповідно до вимог ст. 1177 ЦК України шкода, завдана фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відшкодовується відповідно до закону (зокрема, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом). У 2005р. Україною підписано Європейську конвенцію про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів (1983р.)). Але у подальшому ця Конвенція не була ратифікована, а направлений до Верховної Ради України у 2020р. проект Закону України «Про компенсацію шкоди жертвам насильницьких правопорушень» був 02.02.21р. знятий з розгляду (Проект Закону України №3892, 2020; Медицький, 2021: 257-260].

В період підготовки та ініціювання укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях, де є потерпілий, обвинуваченню потрібно враховувати позицію й приватні інтереси потерпілого (в рамках комунікації з потерпілою особою), щоб у подальшому, під час укладення угоди, її умови не порушували права потерпілого (п.3 ч.7 ст.474 КПК). У разі незгоди потерпілого з позицією обвинувачення щодо укладення угоди, прокурор (слідчий) застосовує певні тактичні прийоми з метою переконати потерпілого у доцільності таких дій з поясненням, що ця особа не є організатором злочинної групи, організації; не є активним учасником вчинення злочину щодо потерпілого і при цьому саме завдяки цій особі, його показанням, викриваються злочинні дії інших учасників злочинної групи, організації та ін.

Сьогодні вже можна констатувати, що поява потерпілого в угодах про визнання винуватості це свідчення зовсім іншого різновиду такої угоди: по-перше, з'являється новий учасник, раніше не передбачений в цій угоді; а по-друге, основною метою цієї угоди (для обвинувачення) є не процесуальна економія, а співробітництво підозрюваного (обвинуваченого) з обвинуваченням задля розкриття тяжкого або особливо тяжкого злочину шляхом отримання доказів, які викривають у вчиненні злочину інших учасників злочину.

Сіроткіна М.В. саме цим обґрунтовує необхідність поділу угоди про визнання винуватості на два види: (1) угода про визнання винуватості у провадженнях щодо кримінальних проступків, нетяжких і тяжких злочинів та (2) угода про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень. Для другої групи

важливим є співробітництво з обвинуваченням, а для першої – це питання буде другорядним. Вона пропонує угоду про співробітництво у кримінальному провадженні виділити окремо та врегулювати процесуальний порядок укладення такої угоди, її зміст, наслідки укладення та затвердження, порядок судового провадження на підставі такої угоди й наслідки її невиконання (Сіроткіна, 2021:254-255).

Такий поділ вимагає від прокурора по-іншому підходити до зазначених угод, зокрема, до ситуацій, передбачених пп.2, 3 ч.4 ст.469 КПК, де визначена умова - викриття підозрюваним злочинних дій учасників групи, які вчинили особливо тяжкий злочин за попередньою змовою групою осіб, організованою групою або терористичною групою – потребує передбачити забезпечення гарантій безпеки такого підозрюваного (обвинуваченого), в тому числі шляхом проведення тактичної операції «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» (Бояров, 2006; 208). Тоді же виникає потреба в письмовому узгодженні угоди з потерпілим. Але участь потерпілого в укладенні угоди про визнання винуватості, за реалій чинного КПК, залишається умовною і не відповідає вимогам юридичної визначеності, як складнику верховенства права (Мудрак, 2020: 262).

Вирішення цього питання може бути пов'язане з необхідністю включення до числа сторін угоди про визнання винуватості (у ситуаціях, передбачених у пп.2,3 ч.4 ст.469 КПК) поряд із прокурором і підозрюваним (обвинуваченим) також й потерпілого, з включенням до змісту такої угоди елементів угоди про примирення (ст.472 КПК) (Глов'юк, 2017: 42; Глоба, 2020:106).

Треба зазначити, що у разі укладення угоди про визнання винуватості, відповідно до п.9 ч.2 ст. 52 КПК для підозрюваного передбачена обов'язкова участь захисника, що не передбачено для потерпілого. З огляду на правову неосвіченість потерпілого, останній часто залишається пасивним учасником укладення угоди, а тому це питання (щодо активної участі потерпілого) можна вирішити шляхом залучення адвоката – представника інтересів потерпілого. Це позитивно вплине на процес протидії спробам грубого порушення або обмеження прав, свобод й інтересів потерпілого та дозволить своєчасно виявити ознаки зловживання процесуальним правом з боку сторін.

(4) У цьому ж контексті, підвищеним ризиком зловживання процесуальними правами з боку прокурора є ситуації, пов'язані з перевіркою достовірності обставин, які згідно з вимогами ст.470 КПК підлягають врахуванню при укладенні угоди про визнання винуватості.

ККС ВС з цього приводу, у постанові від 07 квітня 2020р. зазначив, що перевірка достовірності обставин, які згідно зі ст. 470 КПК підлягають врахуванню при укладенні угоди про визнання винуватості, є обов'язком прокурора. При цьому, зважаючи на визначені законом наслідки невиконання угоди (процесуального характеру, передбачені ст. 476 КПК, або за наявності для того підстав - ініціювання прокурором кримінального провадження за ст. 389-1 КК України), на суд при затвердженні угоди про визнання винуватості не можуть бути покладені інші обов'язки щодо перевірки можливості її затвердження, ніж ті, які прямо передбачені у ст. 474 КПК (Справа №761/13021/19, 2020).

Наведений перелік випадків і ситуацій не є вичерпним, оскільки всі вони мають оціночний характер з огляду на відсутність у КПК критеріїв віднесення реалізації прав чи обов'язків до недобросовісної.

Зокрема, це також можуть бути ситуації, коли прокурор ухиляється від проведення тактичної операції «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» - вирішення питання щодо застосування стосовно підозрюваного (обвинуваченого) заходів забезпечення безпеки, за наявності підстав і приводів, передбачених у ст.20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» у контексті п.2,3 ч.4 ст.249 КПК) та ін.

Прокурор під час досудового розслідування, як його процесуальний керівник, використовує криміналістичну методика, яка визначає особливості розслідування, та здійснює певний регулюючий вплив на процес розслідування - формування доказів, а під час розгляду кримінального провадження в суді – реалізує систему доказів. Для цього в криміналістичних методиках і рекомендаціях з криміналістичного забезпечення досудового розслідування, особливостей підтримання публічного обвинувачення, в тому числі й під час укладення угоди про визнання винуватості, повинні розглядатися не тільки традиційні слідчі та судові ситуації, пов'язані з найбільш поширеними слідчими помилками, допущеними під час досудового розслідування, але й інші дефекти, які негативно впливають на процес реалізації доказів в суді, зокрема, вказують на наявність ознак зловживання процесуальними правами з боку сторін.

Висновки. Поширення зловживань процесуальним правом сторонами кримінального процесу та іншими особами під час укладення угоди про визнання винуватості пов'язано з наявністю певних недоліків регламентування порядку укладення угоди про визнання винуватості (ініціації, перемовин, вчинення певних дій, або надання певних гарантій сторонами угоди та ін.). Це призводить до того, що сторони (зокрема, прокурор) з певної мотивації та інтересів, які можуть не відповідати змісту публічного інтересу, використовують ситуації, які характеризуються підвищеним ризиком для зловживання процесуальними правами, в результаті чого можуть бути грубо порушені або обмежені права, свободи та законні інтереси сторін або інших осіб.

Крім удосконалення норм КПК та усунення певних недоліків регламентування порядку укладення угоди про визнання винуватості, в криміналістичних методиках й рекомендаціях з криміналістичного забезпечення досудового розслідування та підтримання публічного обвинувачення, необхідно передбачити найпоширеніші (типові) ситуації зловживання процесуальними правами з боку сторін кримінального провадження та інших осіб, а також пов'язаних з типовими слідчими помилками, іншими дефектами при реалізації доказів в суді під час ініціювання та укладення угоди про визнання винуватості. Саме це дозволить підвищити ефективність досудового розслідування, якість процесуального керівництва досудовим розслідуванням та буде сприяти запобіганню порушень або обмеженню прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Бояров В.І. Загальні положення проведення на досудовому слідстві тактичної операції «захист свідка». Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. №1/2006. С.207-210.
2. Глоба Максим. Згода потерпілого як складник передумови укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні. KELIM (Knowledge, Education, Law, Management). 2020. № 4 (32). С.103-108.
3. Глов'юк І.В. Укладення угоди про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. Теорія і практика протидії злочинності у сучасних умовах: міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 10 листопада 2017р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 40-42.
4. Кісліцина І.О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.10. Одеса, 2018, 23с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року. URL: [http:// www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int)
6. Медницький І.Г. Компенсаційний механізм допомоги потерпілим від злочинів: перспективи законодавчого супроводу. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ., 2021. С.256-261.
7. Мудрак І.В. Комунікативна позиція потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угод. Юридичний науковий електронний журнал. 4/2020. С.260-263.
8. Новожилов В. С. Попередження вторинної віктимізації потерпілого як спеціальне завдання кримінального провадження. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ., 2021. С. С. 272-279.
9. Проект Закону України №3892 від 17.07.20р. «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541
10. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження: Закон України № 1950-VIII від 16.03.2017. Відомості Верховної Ради. 2017. № 17. ст.204.
11. Про накладення на прокурора відділу нагляду за додержанням законів територіальними органами поліції при провадженні досудового розслідування та підтримання державного обвинувачення управління нагляду у кримінальному провадженні прокуратури Вінницької області Іщука М.Ю. дисциплінарного стягнення. Рішення №511 Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 11 листопада 2018р. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2018/11/21/77>
12. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора №309 від 30 вересня 2021р. №309. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>.
13. Постанова Верховного Суду Третьої палати судової палати Касаційного кримінального суду від 20.05.2017р. у справі №539/3185/17, провадження № 51-715км20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89395924>
14. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.04.2020 р. у справі № 761/13021/19 (провадження №51-409 км20) URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488>.
15. Резолюція ПАРС №2245 (2018) «Укладання угод у кримінальному провадженні: необхідність мінімальних стандартів для системи відмови від судового розгляду». URL : <http://www.echr.com.ua/document/rezolyuciya-parye-2245-2018>.
16. Розумовський О. Зловживання процесуальними правами за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 4/2021.С.247-252.
17. Савін М. Угоди про визнання винуватості та про примирення за Кримінальним процесуальним кодексом України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. №1(34). С.98-105.
18. Сидій Я.В. Щодо процедури угоди про визнання винуватості у контексті співробітництва підозрюваного з обвинуваченням. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №5. С.365-371. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.68>
19. Сидій Я.В. Проблеми преюдиціальності вироку на підставі угоди про визнання винуватості. Вісник Академії адвокатури України. 2021. №1. С.67-73.
20. Сіроткіна М.В. Теорія і практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.09. К.:НАВС, 2021. 497 с.
21. Ухвала Верховного Суду Першої палати судової палати Касаційного кримінального суду від 30.05.2018р. у справі №676/7346/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440103/>
22. Хабло О.Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Київ, 2008. 22с.
23. Шумило М.Є. КПК України – 10 років: крок вперед, два на місці? *Кримінальний процесуальний кодекс України: десятиліття реалізації і проблеми сьогодення*: збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України, м. Львів, 18 листопада 2022 р. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2022. С.38-52.
24. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. 2021. №2. С.177-185.

References:

1. Boyarov V.I. Zahal'ni polozhennya provedennya na dosudovomu slidstvi taktychnoyi operatsiyi «zakhyst svidka» [General regulations for conducting a tactical operation "witness protection" at a pre-trial investigation]. Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Yurydychni nauky. №1/2006. С.207-210 [in Ukrainian].
2. Maksym Hloba. Z'hoda poterpiloho yak skladnyk peredumovy ukladennya uhody pro vyznannya vynuvatosti u kryminal'nomu provadzheni [Consent of the victim as a prerequisite for entering into a plea agreement in criminal proceedings]. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2020. № 4 (32). S.103-108 [in Ukrainian].

3. Hlovyuk I.V. Ukladennya uhody pro vyznannya vynuvatosti: okremi pytannya u konteksti onovlennya zakonodavstva [Entering into a plea agreement: specific issues in the context of updating legislation]. *Teoriya i praktyka protydyi zlochynnosti u suchasnykh umovakh: mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. L'viv, 10 lystopada 2017r. L'viv: L'vivs'kyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav., 2017. S.40-42 [in Ukrainian].*
4. Kislitsyna I.O. Rol' prokurora u kryminal'nomu provadzhenni na pidstavi uhod pro vyznannya vynuvatosti: pytannya teorii i praktyky [The role of the prosecutor in criminal proceedings based on plea agreements: issues of theory and practice]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spetsial'nist' 12.00.10. Odesa, 2018, 23s. [in Ukrainian].
5. Konventsia pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 1950 r. URL: <http://www.echr.coe.int>
6. Medyts'kyi I.H. Kompensatsiynny mekhanizm dopomohy poterpilym vid zlochyniv: perspektyvy zakonodavchoho suprovodu [Compensation mechanism for assistance to victims of crimes: prospects for legislative support]. *Kryminal'na yustytisiya v Ukrayini: realiyi ta perspektyvy: materialy kruhloho stolu (m. L'viv, 11 chervnya 2021 r.). L'viv: L'vivs'kyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav., 2021. S.256-261 [in Ukrainian].*
7. Mudrak I.V. Komunikativna pozytsiya poterpiloho u kryminal'nomu provadzhenni na pidstavi uhod [Communicative position of the victim in criminal proceedings on the basis of agreements]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal. 4/2020. S.260-263 [in Ukrainian].*
8. Novozhylov V. S. Poperedzhennya vtoryynoyi viktyimizatsiyi poterpiloho yak spetsial'ne zadannya kryminal'noho provadzhennya [Prevention of secondary victimization of the victim as a special task of criminal proceedings]. *Kryminal'na yustytisiya v Ukrayini: realiyi ta perspektyvy: materialy kruhloho stolu (m. L'viv, 11 chervnya 2021 r.). L'viv: L'vivs'kyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav., 2021. S. S.272-279 [in Ukrainian].*
9. Proekt Zakonu Ukrayiny №3892 vid 17.07.20r. «Pro vidshkoduvannya shkody poterpilym vid nasyl'nyts'kykh kryminal'nykh pravoporushen'» [On compensation for damages to victims of violent criminal offenses]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541
10. Pro vnesennya zmin do Kryminal'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny shchodo udoskonalennya mekhanizmiv zabezpechennya zavdan' kryminal'noho provadzhennya: Zakon Ukrayiny № 1950-VIII vid 16.03.2017. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 2017. № 17. st.204.
11. Pro nakladennya na prokurora viddilu nahlyadu za doderzhanniam zakoniv terytorial'nymy orhanamy politsiyi pry provadzhennya dosudovoho rozsliduvannya ta pidtrymannya derzhavnoho obvynuvachennya upravlinnya nahlyadu u kryminal'nomu provadzhenni prokuratury Vinnyts'koyi oblasti Ishchuka M.YU. dystsyplinarnoho styahnennya. Rishennya №511 Kvalifikatsiyno-dystsyplinarnoyi komisiyi prokuroriv vid 21 lystopada 2018r. URL: <https://kdkp.gov.ua/decision/2018/11/21/77>
12. «Pro orhanizatsiiu diialnosti prokuroriv u kryminal'nomu provadzhenni» Nakaz Heneralnoho prokurora №309 vid 30.09.2021 [On the organization of activities of prosecutors in criminal proceedings]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>
13. Postanova Verkhovnoho Sudu Tret'oyi palaty sudovoyi palaty Kasatsiynoho kryminal'noho sudu vid 20.05.2017r. u spravi №539/3185/17, provadzhennya № 51-715km20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89395924>
14. Postanova Kasatsiynoho kryminal'noho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 07.04.2020 r. u spravi № 761/13021/19 (provadzhennya №51-409 km20) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488>.
15. Rezoliutsiia PARLe №2245 (2018) «Ukladannia uhod u kryminal'nomu provadzhenni: neobkhdnist minimalnykh standartiv dlia systemy vidmovy vid sudovoho rozghliadu». URL : <http://www.echr.com.ua/document/rezolyuciya-parye-2245-2018>.
16. Rozumovs'kyi O. Zlovzhyvannya protsesual'nymy pravamy za chynnym kryminal'nym protsesual'nym zakonodavstvom Ukrayiny [Abuse of procedural rights under the current criminal procedural legislation of Ukraine]. *Pidpryyemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 4/2021.S.247-252 [in Ukrainian].*
17. Savin M. Uhody pro vyznannya vynuvatosti ta pro pryrynennya za Kryminal'nym protsesual'nym kodeksom Ukrayiny [Plea and reconciliation agreements under the Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrayiny. 2014. №1(34). S.98-105 [in Ukrainian].*
18. Sydii Ya.V. Shchodo protsedury uhody pro vyznannya vynuvatosti u konteksti spivrobotnytstva pidozryuvanoho z obvynuvachenniam [Regarding the plea agreement procedure in the context of the suspect's cooperation with the prosecution]. *Analychno-porivnyal'ne pravoznavstvo. 2022. №5. S.365-371 DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.68> [in Ukrainian].*
19. Sydii Ya.V. Problemy preiudytialnosti vyroku na pidstavi uhody pro vyznannya vynuvatosti [Problems of prejudiciality of the sentence based on the plea agreement]. *Visnyk Akademiyi advokatury Ukrainy. 2021. №1.S.67-73. [in Ukrainian]*
20. Sirotkina M.V. Teoriia i praktyka realizatsii prava na kompromis u kryminal'nomu protsesi Ukrainy [Theory and practice of implementing the right to compromise in the criminal process of Ukraine]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: spetsialnost 12.00.09. K.:NAVS, 2021. 37s. [in Ukrainian].
21. Ukhvala Verkhovnoho Sudu Pershoyi palaty sudovoyi palaty Kasatsiynoho kryminal'noho sudu vid 30.05.2018r. u spravi №676/7346/15-k.URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440103/>
22. Khablo O.YU. Zlovzhyvannya u sferi kryminal'noho protsesu [Abuse in the field of criminal procedure]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spetsial'nist' 12.00.09. Kyiv, 2008. 22s. [in Ukrainian].
23. Shumylo M.E. CCP of Ukraine - 10 years: one step forward, two steps in place? [CCP of Ukraine - 10 years: one step forward, two steps in place?]. *The Criminal Procedural Code of Ukraine: a decade of implementation and today's problems: a collection of articles based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference on the occasion of the 10th anniversary of the entry into force of the Criminal Procedural Code of Ukraine, Lviv, November 18, 2022. Lviv: LNU named after I. Franka, 2022. P.38-52 [in Ukrainian].*
24. Shchyhol' O. Nova kontseptsiya protsesual'noho stanovyschcha poterpiloho ta yoho predstavnykiv u kryminal'nomu provadzhennya z urakhuvanniam zasady protsesual'noho viktymotsentryzmu [A new concept of the procedural position of the victim and his representatives in criminal proceedings, taking into account the principles of procedural victim-centrism]. *Yurydychnyy visnyk. 2021. №2. S.177-185 [in Ukrainian].*